

การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 4 MCU Congress

เล่ม 1

การประชุมวิชาการ
ระดับชาติ ครั้งที่
MCU 4
Congress

พุทธนวัตกรรมเพื่อส่งเสริม
การพัฒนาที่ยั่งยืน

วันที่ 26 มิถุนายน 2566

ณ ห้องเธียร์เตอร์ ชั้น 1 โซน ซี อาคารเรียนรวม
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

จัดโดย

คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ร่วมกับภาคีเครือข่าย

คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เลขที่ 79 หมู่ที่ 1 ถนนพหลโยธิน หลักกิโลเมตรที่ 55
ตำบลลำไทร อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา รหัสไปรษณีย์ 13170

การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 4

จัดทำโดย คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ที่ปรึกษา

พระพรหมบัณฑิต, ศ.ดร.

อупนายกสภามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระธรรมวัชรบัณฑิต, ศ.ดร.

อธิการบดี

พระเทพปวรเมธี, รศ.ดร.

รองอธิการบดีฝ่ายบริหาร

พระเทพเวที, รศ.ดร.

รองอธิการบดีฝ่ายกิจการนิสิต

พระราชวัชรสารบัณฑิต, รศ.ดร.

รองอธิการบดีฝ่ายวางแผนและพัฒนา

พระมหาสมบุญ วุฑฒิโกโร, รศ.ดร.

รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ

พระมหาสุรศักดิ์ ปัจจนตเสโน, ผศ.ดร.

รองอธิการบดีฝ่ายกิจการต่างประเทศ

พระมหาชำนาญ มหาชาโน, ดร.

รองอธิการบดีฝ่ายประชาสัมพันธ์และเผยแพร่

รศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม

รองอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป

ศ.ดร.บุญทัน ดอกไธสง

ศ.ดร.จำนงค์ อติวัฒนสิทธิ์

บรรณาธิการ

พระอุดมสิทธินายก, รศ.ดร.

ผู้ช่วยบรรณาธิการ

พระครูสุธีภิตติบัณฑิต, รศ.ดร.

พระปลัดระพีณ พุทธิสาโร, ผศ.ดร.

รศ.ดร.เกียรติศักดิ์ สุขเหลือง

รศ.ดร.ภัทรพล ใจเย็น

กองบรรณาธิการ

พระมหาเกียรติพงษ์ อภิสัทโธ

พระมหาปฏิภาณ สุปฏิภาณเมธี

พระมหาสมัคร อติภทโท

ผศ.ดร.รัฐพล เย็นใจมา

ผศ.ดร.เดช ชูจันอัด

ผศ.ดร.ผดุง วรรณทอง

อาจารย์ สมศักดิ์ สุขเพ็ง

ผศ.ดร.ธิติวุฒิ หมั่นมี

(2) การประชุมวิชาการระดับชาติ มจร ครั้งที่ 4 "พุทธนวัตกรรมเพื่อส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืน"

ผศ.ดร.สุรียา รักษาเมือง

อาจารย์ ดร.นิกร ศรีราช

นางสาวชญานุช สามัญ

อาจารย์ ดร.สุภัทรชัย สีสะไบ

นางสาวเรวดี จรรยา

ฝ่ายศิลปกรรม

นางสาวเรวดี จรรยา

คำนำ

การประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ 4 "พุทธนวัตกรรมเพื่อส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืน" มีความสำคัญอย่างมากในการสร้างและส่งเสริมพุทธนวัตกรรมที่มุ่งเน้นการพัฒนาที่ยั่งยืนในหลากหลายด้าน คณะสังคมาจารย์จัดการประชุมในครั้งนี้เพื่อสร้างพื้นที่ในการอภิปรายและส่งเสริมการร่วมมือของนักวิจัย นักศึกษา นักวิชาการ และผู้ที่สนใจในหัวข้อที่เกี่ยวข้อง เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ที่มีค่าอันมีนัยสำคัญสำหรับการพัฒนาที่ยั่งยืน ประกอบด้วย พระสงฆ์ไทยมีบทบาทสำคัญในการประยุกต์หลักพุทธธรรมในการจัดการตามแนววิถีพุทธ นอกจากนี้ยังมีบทบาททางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับพระสงฆ์ในการบริหารงานและสิทธิของพระสงฆ์ในสมัยใหม่นี้หลักการบริหารงานสมัยใหม่เป็นส่วนสำคัญในการปกครองคณะสงฆ์ และพระสงฆ์มีบทบาทสำคัญในกระบวนการพัฒนาองค์กร นอกจากนี้ยังมีการศึกษาหลักธรรมเพื่อสนับสนุนการพัฒนาชาติ และมีการวางยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับหลักศาสนาเพื่อช่วยในการตัดสินใจเลือกผู้นำและใช้สื่อในกระบวนการตัดสินใจ

การพัฒนาสังคมกับการสำรวจและแนวทางส่งเสริมภาวการณ์มีงานทำของบัณฑิตเพื่อประสบความสำเร็จในภาคเศรษฐกิจและการสร้างนวัตกรรมทางสังคมที่ยั่งยืนเป็นสิ่งสำคัญในปัจจุบัน การบูรณาการวิธีการสอนและการศึกษาในยุคดิจิทัลเป็นสิ่งสำคัญที่ต้องพัฒนาขึ้นเพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่เข้ากับสมัยและเต็มไปด้วยเทคโนโลยีในปัจจุบัน การพยาบาลศาสตร์และการจัดการเชิงพุทธมีบทบาทสำคัญในการดูแลผู้ป่วยระยะกลางในถิ่นพำนักอาศัยเพื่อสร้างประสบการณ์ดูแลที่เหมาะสมให้แก่ผู้ป่วย พระพุทธศาสนาและสหวิทยาการมีบทบาทสำคัญในการบริหารเวลาตามหลักพระพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างวิถีชีวิตที่มีความสุขและการปฏิบัติวิปัสณาตามหลักสติปัฏฐาน และเผยแผ่ธรรมะให้แก่ชาวพุทธเพื่อสร้างพุทธนวัตกรรมเพื่อการเรียนรู้ที่ยั่งยืน

การเสริมสร้างทักษะแห่งอนาคตของผู้นำองค์กรควรใช้แนวทางการบริหารเพื่อจัดการผลกระทบจากฝุ่นละอองและพัฒนาคาร์บอนสุทธิให้เป็นศูนย์ นอกจากนี้ยังควรประยุกต์การบริหารตามหลักสังคหวัตถุธรรมเพื่อส่งเสริมการปฏิบัติงานจิตอาสาและเพิ่มประสิทธิผลในการบริหารงานตามหลักสังคหวัตถุธรรม และพัฒนาแรงจูงใจในการปฏิบัติงาน นอกจากนี้ยังต้องมีการบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อให้บริการด้านสวัสดิการสังคมผู้พิการ รวมถึงการบริหารจัดการภาครัฐในทศวรรษใหม่ เพื่อลดความเหลื่อมล้ำและเสริมสร้างคุณภาพชีวิตของผู้ป่วย รวมถึงการ

(4) การประชุมวิชาการระดับชาติ มจร ครั้งที่ 4 "พุทธนวัตกรรมเพื่อส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืน"

บริหารจัดการน้ำ และการสร้างความเข้มแข็งในการจัดการชุมชน นอกจากนี้ยังควรมีการประยุกต์หลักธรรมเพื่อการพัฒนาทีมเวิร์คและการบริหารทรัพยากรมนุษย์อย่างยั่งยืน และเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการต่างๆ และความเป็นพลเมืองของเยาวชนในระบอบประชาธิปไตย เช่นเดียวกับเศรษฐศาสตร์กับปัจจัยที่ส่งผลต่อการยอมรับการผลิต อิทธิพลกำกับของอายุต่อความสัมพันธ์ระหว่างการเรียนรู้ และการรับรู้ความคุ้มค่าและความหายากของผลิตภัณฑ์ รวมถึงคุณภาพบริการของคลินิกพิเศษนอกเวลาราชการ

การศึกษาบุคลิกภาพของนักศึกษาระดับอุดมศึกษาช่วยเพิ่มความเข้าใจและความตระหนักในเรื่องบุคลิกภาพ การศึกษาวิถีชีวิตของคนไร้บ้านริมทางรถไฟเปิดเผยสถานการณ์และปัญหาที่พวกเขาเผชิญอยู่ การศึกษาการคุกคามทางเพศในสื่อออนไลน์เพื่อเพิ่มความเข้าใจและการตระหนักในปัญหาทางเพศที่เกิดขึ้น การปรับตัวด้านการดำรงชีวิตของชุมชนชาวแพเพื่อเสริมสร้างการปรับตัวและปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ของชุมชน แบบแผนภาวะความเสี่ยงต่อสุขภาพของเกษตรกรช่วยให้เข้าใจและรับรู้เกี่ยวกับปัญหาและความเสี่ยงต่อสุขภาพของเกษตรกร บทบาทของสื่อทางสังคมในการสร้างการตื่นรู้ทางการเมืองเป็นสิ่งสำคัญในการเผยแพร่และสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจ เป็นต้น

ในระหว่างการประชุมท่านจะได้รับประสบการณ์การเรียนรู้จากผู้เชี่ยวชาญในเชิงสหวิทยาการที่มีและประสบการณ์จริงในการสร้างสรรค์สังคม ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความคิดสร้างสรรค์และแนวทางการดำเนินงานที่เป็นรากฐานและในการพัฒนาที่ยั่งยืนในการพัฒนาและสร้างสรรค์สังคมสำหรับการส่งเสริมความเจริญก้าวหน้าของสังคมไทยสืบต่อไป

คณะผู้จัดทำ

มิถุนายน 2566

รายนามภาคีเครือข่าย
โครงการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 4
(MCU Congress 4)

1. คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
2. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
3. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ
4. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา
5. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา
6. มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี
7. คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
8. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)
9. มหาวิทยาลัยบูรพา
10. สมาคมวิชาการรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์
11. มหาวิทยาลัยสุโขทัยวังศ์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

คำสั่งคณะกรรมการ

ที่ ๐๕๓/๒๕๖๖

เรื่อง แต่งตั้งผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณากลั่นกรองบทความวิชาการ (Peer Reviewers)
ในการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๔ MCU Congress 4

เพื่อให้การดำเนินการจัดการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๔ MCU Congress 4 “พุทธนวัตกรรมเพื่อส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืน” ประจำปี พ.ศ. ๒๕๖๖ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อยมีประสิทธิภาพ บรรลุวัตถุประสงค์ และนโยบายของมหาวิทยาลัย

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๓๓ แห่งพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๔๐ จึงแต่งตั้งให้ผู้มีรายนามดังต่อไปนี้ เป็นผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณากลั่นกรองบทความวิชาการ (Peer Reviewers) ในการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๔ MCU Congress 4 ประกอบด้วย

๑) ผู้ทรงคุณวุฒิภายในมหาวิทยาลัย

๑. พระราชวัชรสารบัณฑิต, รศ.ดร.
๒. พระอุดมสิทธินายก, รศ.ดร.
๓. พระวชิรภิตติบัณฑิต, รศ.ดร.
๔. พระสุธีวีรบัณฑิต, รศ.ดร.
๕. พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร.
๖. พระอุดมบัณฑิต, ดร.
๗. พระครูปริมาณุรักษ์, รศ.ดร.
๘. พระครูสุธีภิตติบัณฑิต, รศ.ดร.

๙. พระปลัดระพีณ พุทธิสาโร, ผศ.ดร.
๑๐. พระครูวินัยธรเอก ชินวิโส, ผศ.ดร.
๑๑. พระครูวิโรจนกาญจเขต, ดร.
๑๒. พระมหาสุเทพ สุปณฺธิโต, ผศ.
๑๓. พระคมสัน จิตเมธโส, ผศ.
๑๔. ศาสตราจารย์ ดร.บุญทัน ดอกไธสง
๑๕. ศาสตราจารย์ ดร.จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์
๑๖. ศาสตราจารย์ ดร.เรืองวิทย์ เกษสุวรรณ
๑๗. รองศาสตราจารย์ ดร.สมาน งามสนิท
๑๘. รองศาสตราจารย์ ดร.สุรินทร์ นียมางกูร
๑๙. รองศาสตราจารย์ ดร.ประณต นันทิยะกุล
๒๐. รองศาสตราจารย์ ดร.วัชรินทร์ ชาญศิลป์
๒๑. รองศาสตราจารย์ ดร.ภัทรพล ใจเย็น
๒๒. รองศาสตราจารย์ ดร.เกียรติศักดิ์ สุขเหลืออง
๒๓. รองศาสตราจารย์ ดร.พิเชฐ ทั้งโต
๒๔. รองศาสตราจารย์ ดร.รัชชนันท์ อิศรเดช
๒๕. รองศาสตราจารย์ ดร.เต็มศักดิ์ ทองอินทร์
๒๖. รองศาสตราจารย์ ดร.โกนิฐ์ ศรีทอง
๒๗. รองศาสตราจารย์ ดร.วิวัฒน์ หามนตรี
๒๘. รองศาสตราจารย์ ดร.โกเมศ ขวัญเมือง
๒๙. รองศาสตราจารย์ อนุภูมิ โขวเกษม
๓๐. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รัฐพล เย็นใจมา
๓๑. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เดช ชูจันอัด
๓๒. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ผดุง วรรณทอง
๓๓. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธิดาภูมิ หมั่นมี
๓๔. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรียา รักษาเมือง
๓๕. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นพดล ดีไทยสงค์
๓๖. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พงศ์พัฒน์ จิตตานุกรักษ์
๓๗. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประสิทธิ์ พุทธศาสน์ศรีธา
๓๘. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อภิญา ฉัตรช่อฟ้า
๓๙. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปนัดดา รักษาแก้ว
๔๐. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ยุทธนา ปราณีต

๔๑. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เอนก ไยอินทร์
๔๒. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ธิลา
๔๓. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธวัชชัย สมอเนื่อ
๔๔. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.หิรัญกรณ์ แก่นทำ
๔๕. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อุบลวรรณ ภวกันันท์
๔๖. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เดชา กัปโก
๔๗. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ลิ้มประเสริฐ
๔๘. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ร.อ.ดร.ประมาณเลิศ อัจฉริยปัญญากุล
๔๙. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมบัติ อรรถพิมล
๕๐. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ชวิชัย ไชยสา
๕๑. อาจารย์ ดร.ทักษิณ ประชามอญ
๕๒. อาจารย์ ดร.กาญจนา ดำจตุ
๕๓. อาจารย์ ดร.บวร ชมชื่นศรี
๕๔. อาจารย์ ดร.สมบัติ นามบุรี
๕๕. อาจารย์ ดร.สุภัทรชัย สีสะใบ
๕๖. อาจารย์ ดร.สุมาลี บุญเรือง
๕๗. อาจารย์ ดร.นิกร ศรีราช
๕๘. อาจารย์ ดร.วสันต์ ลิ้มรัตนภัทรกุล
๕๙. อาจารย์ ดร.สร้อยบุญ ทรายทอง
๖๐. อาจารย์ ดร.วรพจน์ ถนอมกุล
๖๑. อาจารย์ ดร.พิทักษ์พล ปรีชาชาติ

๒) ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอกมหาวิทยาลัย

๑. รองศาสตราจารย์ ดร.สุกิจ ชัยมุสิก	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒. อาจารย์ ดร.เกษญา ผาทอง	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๓. อาจารย์ ดร.กัญจิรา วิจิตรวัชรารักษ์	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๔. รองศาสตราจารย์ ดร.อภิชาติ พานสุวรรณ	มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา
๕. รองศาสตราจารย์ ดร.อัจฉรา หล่อตระกูล	มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา
๖. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นฤมล อนุสนธิพัฒน์	มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา
๗. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปิ่นฉัตร หอมบุญมา	มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา
๘. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุธี โกสิทธิ์	มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

๙. รองศาสตราจารย์ ดร.นงเยาว์ อุทุมพร	มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี
๑๐. รองศาสตราจารย์ ดร.มนตรี วิวาท์สุข	มหาวิทยาลัยบูรพา
๑๑. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พรชัย นาคสีทอง	มหาวิทยาลัยทักษิณ
๑๒. รองศาสตราจารย์ ดร.ชลวิทย์ เจียรจิตต์	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
๑๓. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พลับปลิง คงชนะ	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
๑๔. อาจารย์ ดร.พรพรรณ โปรงจิตร์	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
๑๕. รองศาสตราจารย์ ดร.ภูมิ มูลศิลป์	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
๑๖. อาจารย์ ดร.พิเนตร ดาวเรือง	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
๑๗. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พงษ์พันธ์ นารีน้อย	มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา
๑๘. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.คณกร สว่างเจริญ	มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา
๑๙. อาจารย์ จำปา รัตนสุวรรณผล	มหาวิทยาลัยสุภานุวงศ์ สปป.ลาว
๒๐. อาจารย์ ศรีธรร หน่อจันทร์ดา	มหาวิทยาลัยสุภานุวงศ์ สปป.ลาว

ทั้งนี้ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ ๒๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๖๖

(พระอุดมสิทธินายก, รศ.ดร.)

คณบดีคณะสังคมศาสตร์

(10) การประชุมวิชาการระดับชาติ มจร ครั้งที่ 4 "พุทธนวัตกรรมเพื่อส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืน"

กำหนดการ

งานครบรอบ ๕๐ ปี คณะสังคมศาสตร์

การประชุมวิชาการระดับชาติ MCU Congress 4
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันจันทร์ที่ ๒๖ เดือนมิถุนายน พ.ศ.๒๕๖๖

ณ ห้องเธียเตอร์ ชั้น ๑ อาคารเรียนรวม โซน C มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ตำบลลำไทร อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

- เวลา ๐๘.๓๐ น. - ผู้บริหาร คณาจารย์ เจ้าหน้าที่ นิสิต และผู้ร่วมงาน ลงทะเบียน
- เวลา ๐๙.๓๐ น. - **พระธรรมวัชรบัณฑิต, ศ.ดร.** อธิการบดี ประธานในพิธี ปลุกต้นไม้ที่ระลึก ๕๐ ปี คณะสังคมศาสตร์ บริเวณด้านหน้าคณะสังคมศาสตร์ และทำพิธีเปิดห้องประชุมประจำคณะสังคมศาสตร์ ชั้น G อาคารเรียนรวม โซน B
- **พระธรรมวัชรบัณฑิต, ศ.ดร.** อธิการบดี ประธานในพิธี เดินทางถึงห้องเธียเตอร์ โซน C จุดธูปเทียน พร้อมกล่าวนำบูชาพระรัตนตรัย
 - **พระอุดมสิทธินายก, รศ.ดร.** คณบดีคณะสังคมศาสตร์ ถวายเครื่องสักการะ และกล่าวถวายรายงาน
 - **พระปลัดระพีพัน พุทธิสารโร, ผศ.ดร.** รองคณบดีคณะสังคมศาสตร์ ฝ่ายวิชาการ ขานรายงานนศิษย์เก่า คณะสังคมศาสตร์ผู้ได้รับรางวัล “๕๐ ปี คนดีศรีสังคมศาสตร์ มจร ผู้ทำคุณประโยชน์ต่อคณะสังคมศาสตร์” และผู้ชนะการประกวดภาพถ่าย ตราสัญลักษณ์ ๕๐ ปี คณะสังคมศาสตร์ และตราสัญลักษณ์คณะสังคมศาสตร์ เข้ารับรางวัลและเกียรติบัตรจากประธานในพิธี
 - **พระธรรมวัชรบัณฑิต, ศ.ดร.** อธิการบดี มอบโล่และเกียรติบัตรแก่ผู้ได้รับรางวัล
 - พระสงฆ์ทั้งนั้น เจริญชัยมงคลคาถา
 - **พระธรรมวัชรบัณฑิต, ศ.ดร.** อธิการบดี กล่าวสัมปทานียกถา และปาฐกถาพิเศษเรื่อง “๕๐ ปี สังคมศาสตร์ แห่งพุทธนวัตกรรมการพัฒนาปัญญาและคุณธรรม”
 - ผู้บริหาร คณาจารย์ ถวายจุดปัจจัยและเครื่องไทยธรรมแด่ประธานสงฆ์ และคณะสงฆ์
 - พระสงฆ์อนุโมทนาถกถา
 - พิธีแสดงกตัญญูกตเวทิตาธรรม แต่อาจารย์อาวุโสคณะสังคมศาสตร์ ครบ ๗ รอบ ๘๔ ปี ด้วยการรดน้ำขอพร
 - ๑) **ศ.ดร.บุญทัน ดอกโธสง** ประธานหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
 - ๒) **รศ.ดร.สมาน งามสนิท** อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์
 - ๓) **รศ.ดร.ประณต นันทิยะกุล** อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์

เวลา ๑๑.๓๐ น. - ฉันทภัตตาหารเพลและรับประทานอาหารร่วมกัน

เวลา ๑๒.๓๐-๑๗.๐๐ น. - นำเสนอบทความทางวิชาการ กลุ่มย่อย จำนวน ๕ กลุ่ม

หมายเหตุ : กำหนดการนี้อาจมีการเปลี่ยนแปลงตามความเหมาะสม

พิธีกรประจำวัน ๑. ผศ.ดร.สุริยา รักษาเมือง ๒. อาจารย์ ดร.นิกร ศรีราช ๓. พระมหาพิสุทธิ์ สิทธิเมธี

การแต่งกาย บรรพชนิกายเถรวาท ห้ามต้องรัดอกเป็นปริมณฑล
บรรพชนิกายมหานิกาย ครองผ้าตามธรรมเนียมปฏิบัติ
คฤหัสถ์ แต่งกายด้วยชุด “ผ้าไทยสีฟ้า”

สารบัญ

กองบรรณาธิการ	(1)
คำนำ	(3)
รายนามภาคีเครือข่าย	(5)
คำสั่งสังคมนาจารย์	(6)
กำหนดการ	(10)
สารบัญ	(11)

บทความด้านการจัดการเชิงพุทธ :

การสร้างความผูกพันต่อองค์กรพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยในปัจจุบัน : วิเคราะห์จากทฤษฎีของมาสโลว์	2
พระธรรณชัย กนตปญโญ, พระปิยะ ฐิตปญโญ, รักเขต รัตนคุปต์	
การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมกับการจัดการองค์กร	16
พระประจักษ์ ปิยสีโล, พระจุฑาวัฒน์ ถาวโร, พิชญ์กัญญา กองนิล	
บทบาทพระสงฆ์กับสิทธิทางกฎหมาย	25
พระปลัดกฤษณา ขนดิธมโม, พระสิริภัทร สิริภทโท, พระอร่าม ธมมธโร	
ความเป็นครูกับการเข้าใจธรรมชาติผู้เรียนตามแนววิถีพุทธ	40
พระมหาตุ้ย ขนดิธมโม, พระสมุห์พุฒิพงษ์ พุทธิวิโส, พระครูอุเทศธรรม สาทิส, ชลิต วงษ์สกุล	
หลักการบริหารงานสมัยใหม่กับการปกครองคณะสงฆ์	54
พระพุทธิญาณมุนี, พระอนุรักษ์ ฐิตวฑฒโน	
บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาจิตเพื่อสังคมที่ยั่งยืน	68
พระสมุห์ปกรณ์ เตชธมโม, พระใบฎีกาอภิสิทธิ์ ฐิตเมธ, พระฤทธิเดช อนาลโย	

(12) การประชุมวิชาการระดับชาติ มจร ครั้งที่ 4 "พุทธนวัตกรรมเพื่อส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืน"

การศึกษาหลักธรรมกับการพัฒนาชาติ	80
พระครูอุทัยกิจจารักษ์, พระครูวศินวรกิจ, มะลิ ทิพย์ประจง	
ยุทธศาสตร์กับหลักศาสนา	91
พระครูวิโชติสิขกิจ, พระครูโพธิวรคุณ, มะลิ ทิพย์ประจง	
สื่อกับการตัดสินใจเลือกผู้นำ	100
พระครูใบฎีกาสุวิทน สุวิชาโน, สุภางค์พิมพ์ คล้ายธานี, มะลิ ทิพย์ประจง	
บทความด้านการพัฒนาสังคม :	
การสำรวจและแนวทางส่งเสริมภาวการณ์มีงานทำของบัณฑิตปริญญาตรีที่ได้ งานทำหรือประกอบอาชีพอิสระภายใน 1 ปี สาขาวิชาหนึ่งในมหาวิทยาลัยแห่ง หนึ่ง	112
เดโช แขน้ำแก้ว, เชษฐา มุทะหมัด, ลดาวัลย์ จันทวงศ์, หทัยชนก คะตะสมบุรณ์, เบญญาภา อัจฉฤกษ์, สัญญา สดประเสริฐ, นันทนิษฐ์ สมคิด	
ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับการสร้างนวัตกรรมทางสังคมที่ยั่งยืนของชุมชน	123
พระปลัดวีระศักดิ์ ปุกคำ	
บทความด้านครุศาสตร์	
การบูรณาการวิธีการสอนของพระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตโต) กับ พฤติกรรมการเรียนรู้ของบลูม (Bloom)	140
นิเวศน์ วงศ์สุวรรณ, สุรัชย์ แก้วคุณ	
การศึกษาในยุคดิจิทัล	158
พระราชสิทธิเวที, นพวรรณ ไชยชนะ, วิจิต ไชยชนะ, มะลิ ทิพย์ประจง	

บทความด้านพยาบาลศาสตร์และการจัดการเชิงพุทธ :

ประสบการณ์การดูแลผู้ป่วยระยะกลางในถิ่นพำนักอาศัย: กรณีศึกษาเพื่อถอดบทเรียนโดยผู้ดูแลในชุมชน วาสนา แก้วห้ำล่า, พระครูสุทิวรญาณ	166
---	-----

บทความด้านพระพุทธศาสนาและสหวิทยาการ :

วิธีการบริหารเวลาตามหลักพระพุทธศาสนา พระครูสิริกาญจนารักษ์, พระเมธีปริยัติวิบูล, พระสรพวงษ์ ปณฺาโร (จุลละโปธิ)	176
--	-----

STRATEGY AND RELIGION 188

Mali Thipprajong, Kittipong Khotchunthuk,
Phrabaidika Suchinna Aniñjito (Phromnin)

สงฆ์ : พุทธนวัตกรรมเพื่อการเรียนรู้ที่ยั่งยืน ธนภณ สมหวัง	198
--	-----

การประยุกต์ใช้หลักศีล 5 ในการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข พระครูอนุกุลกัลยาณกิจ	212
---	-----

การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักสติปัฏฐาน 4 เพื่อการพ้นทุกข์ พระครูสถิตธรรมมาลังการ	232
--	-----

หลักธรรมที่ส่งเสริมประสิทธิภาพภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการ พระครูวิสุทธธีธรรมโสภิต (ดำรงศักดิ์ โกศลสมพลกิจ)	248
---	-----

พุทธวิธีการเผยแพร่ธรรมะสำหรับชาวพุทธในยุควิถีใหม่ พระครูสิริพุทธศาสตร์ (ขนต์โสภณ)	270
--	-----

หลักพุทธธรรมที่ใช้แก้ไขปัญหาชีวิตและสังคม เอกมงคล เพ็ชรวงษ์, พระครูใบฎีกาศักดิ์ดีตนัย (สนตจิตโต), วราพร พรหมใจรักษ์	286
---	-----

ครูสังคัมศึกษาในการส่งเสริมการคิดเชิงวิเคราะห์ สำหรับผู้เรียนในยุคศตวรรษที่ 21	303
พระปลัดฐิตินันท์ ญาณวีโร (เมธานันฎวารภัทร), ศักดิ์ดา งานหมั่น	
การจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาทักษะสร้างสรรค์ทางปัญญาของผู้เรียน	319
พระสมุห์ยุทธนา มาลาวโร (มาลาวงษ์), ศักดิ์ดา งานหมั่น	
สารานุกรมธรรมกับการบริหารในยุค New Normal	338
พระปลัดเขตขันท์ อีสุสโร (คนงานดี), สนธยา สิทธิเกียรียงไกร, ศักดิ์ดา งานหมั่น	
พระพุทธศาสนากับการสอนสังคัมศึกษา	353
พระสมุห์สามารถ จตตมโล (โพธิ์แก้ว), ศักดิ์ดา งานหมั่น	
การสอนสังคัมศึกษาตามหลักแนวพุทธในศตวรรษที่ 21	366
สุรชัย แก้วคุณ	
การออกแบบการจัดการเรียนโดยใช้ทฤษฎีการเรียนรู้แบบร่วมมือ (CO- OPERATIVE LEARNING)	379
ชวาล ศิริวัฒน์, ศักดิ์ดา งานหมั่น	
การบริหารจัดการศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุวาระสาม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	391
สุภัทชัย สีสะใบ, รัตนา สีสะใบ, พระปลัดระพิน พุทธิสารโร	
แหล่งท่องเที่ยวใน พระนครศรีอยุธยา อ่างทอง สิงห์บุรี ที่มีศักยภาพในการ จัดการท่องเที่ยวแบบไร้ความเร่งรีบ (Slow Tourism) ที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ	405
เอนก ไยอินทร์, พระปลัดระพิน พุทธิสารโร, ดิเรก ด้วงลอย, มัลลิกา ภูมะธน	
การขับเคลื่อนธนาคารวิหหลวงพ่อแดง นนทบุรี: กรณีศึกษาศูนย์การเรียนรู้ เกษตรเชิงวิจัยโคกหนองนา R + โมเดล จังหวัดบุรีรัมย์	416
ลำพอง กลมกุล	
พฤติกรรม ทัศนคติ แรงจูงใจและความต้องการการท่องเที่ยวแบบไร้ความเร่ง รีบของผู้สูงอายุในพื้นที่ลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนกลาง	429
เอนก ไยอินทร์, พระปลัดระพิน พุทธิสารโร, ดิเรก ด้วงลอย,	

มัลลิกา ภูมะธน	
แนวทางการพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวแบบไร้ความเร่งรีบ (SLOW TOURISM) ในพื้นที่ลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนกลางที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ	441
เอนก ไยอินทร์, พระปลัดระพีณ พุทธิสารโ, ดิเรก ด้วงลอย, มัลลิกา ภูมะธน	
การพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวแบบไร้ความเร่งรีบ (SLOW TOURISM) ที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุในพื้นที่ลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนกลาง	451
พระนครศรีอยุธยา อ่างทอง สิงห์บุรี	
เอนก ไยอินทร์, พระปลัดระพีณ พุทธิสารโ, ดิเรก ด้วงลอย, มัลลิกา ภูมะธน	
การป้องกันและแก้ไขปัญหาหยาเสพติด (ยาบ้า) ของเยาวชนโดยการใช้หลัก	465
อริยสัจ 4 กรณีศึกษา : เยาวชนชนในอำเภอทุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด	
สนธิญาณ รักษาภักดี, จำรัส บุคดาพงศ์	
บทความด้านรัฐศาสตร์ :	
ความเป็นพลเมืองของเยาวชนในระบอบประชาธิปไตย	484
พระปลัดวรวัฒน์ วรวิฑฒโน (วงศ์ขันธุ์)	
บทบาทของสื่อทางสังคมในการสร้างการตื่นรู้ทางการเมือง	494
ของนักเรียนมัธยมศึกษา ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา	
อนุภูมิ โขวเกษม, วชิรินทร์ ชาญศิลป์	
บทความด้านเศรษฐศาสตร์ :	
ปัจจัยที่ส่งผลต่อการยอมรับการผลิตมะพร้าวหอมตามสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์	515
ของเกษตรกรในจังหวัดราชบุรี	
สุจิตรา อุตธีสร, กาญจนา ศรีพลฤทธิ์เกียรติ, วลีรัตน์ สุพรรณชาติ	
อิทธิพลกำกับของอายุต่อความสัมพันธ์ระหว่างการเรียนรู้ความง่ายในการใช้	529
และความตั้งใจใช้โมบายแบงก์กิ้งของผู้สูงอายุ	
ศรัณยพงศ์ เทียงธรรม	

อิทธิพลส่งผ่านของการรับรู้ความคุ้มค่าและความหายากของผลิตภัณฑ์ต่อ ความสัมพันธ์ระหว่างความคลั่งไคล้ศิลปินเกาหลีและความตั้งใจซื้อของแฟน ด้อม	545
ศรัณยพงศ์ เทียงธรรม	
คุณภาพบริการของคลินิกพิเศษนอกเวลาราชการที่ส่งผลต่อความพึงพอใจของ ผู้ป่วย: บทบาทของการรับรู้ผลการรักษาในฐาณะตัวแปรแทรก	562
ศรัณยพงศ์ เทียงธรรม	
บทความด้านสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ :	
การศึกษาบุคลิกภาพของนักศึกษาระดับอุดมศึกษาในจังหวัดพิษณุโลก: โดยใช้วิธีการวิเคราะห์ตามแนวคิดบุคลิกภาพของ Carl G. Jung	577
ศิริภัทร ศรีวรราชพงศ์, กมลกรรช ยศต้อย, จุฑาทิพย์ แสงวาโท, สิริณัฐสิทธิ แจ่มสน	
การศึกษาวถีชีวิตของคนไร้บ้านริมทางรถไฟในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัด พิษณุโลก	599
เบญจวรรณ คงเขียว, อริสา วชิสุจิริต, ประภาพร พุทธเสม	
การศึกษาการคุกคามทางเพศในสื่อออนไลน์ของประชากรในอำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก	612
พัชรพร ดวงคำ, ปรีศชกร ทองอ่อน	
การปรับตัวด้านการดำรงชีวิตของชุมชนชาวแพริมแม่น้ำน่าน ในหมู่บ้านคลองโคกช้าง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก	635
เนตรชนก วันอิน, ชญานิน ลำตวน	
แบบแผนภาวะความเสี่ยงต่อสุขภาพของเกษตรกร ในพื้นที่ อำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร	659
สุรียรัตน์ รักดี, กิตติธัช แสงดุ่น	

สงฆ์ : พุทธนวัตกรรมเพื่อการเรียนรู้ที่ยั่งยืน

SANGHA AS BUDDHIST INNOVATION FOR SUSTAINABLE LEARNING

ธณณ สมหวัง

Dhanaphon Somwang

มหาวิทยาลัยศรีปทุม

Sripatum University

Corresponding Author E-mail: Dhanapon.so@spu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความนี้ต้องการศึกษาถึงแนวความคิดเรื่องสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ที่พระพุทธเจ้าทรงจัดตั้งขึ้นมา ในฐานะนวัตกรรมเพื่อการเรียนรู้ที่ยั่งยืน ผลการศึกษาพบว่า แนวความคิดเรื่องการเรียนรู้ที่ยั่งยืนและการเรียนรู้ตลอดชีวิต เป็นแนวความคิดที่มีความสำคัญในสังคมปัจจุบันเป็นอย่างมาก เพราะสังคมปัจจุบันเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ ซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงจัดตั้งชุมชนสงฆ์ขึ้นมาครั้งแรก เพื่อเป็นชุมชนที่มีเป้าหมายในการพัฒนาบุคคลให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ และให้เป็นชุมชนแบบอย่างในการเรียนรู้ที่ยั่งยืน โดยทรงวางระเบียบวินัยและหลักธรรมต่างๆ การพัฒนาสังคมในปัจจุบันเพื่อก้าวไปสู่การเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ โดยมุ่งเน้นการเรียนรู้ตลอดชีวิต จึงสามารถนำเอาแนวคิดและหลักคำสอนที่พระพุทธเจ้าทรงวางไว้ในชุมชนสงฆ์มาประยุกต์ใช้กับสังคมในปัจจุบัน

คำสำคัญ: สงฆ์; พุทธนวัตกรรม; การเรียนรู้ที่ยั่งยืน; การเรียนรู้ตลอดชีวิต

Abstract

The purpose of this article is to study the concept of the sangha in Buddhism, which was established by Lord Buddha as an innovative approach to sustainable learning. The research findings indicate that the concept of sustainable learning and lifelong learning is highly significant in today's society, which is a learning society that aligns with the concept of Sangha in Buddhism. Lord Buddha established the Sangha as the first monastic community with the goal of developing individuals into lifelong learners and serving as a model community

for sustainable learning. The Sangha established discipline and moral principles to develop its members into individuals of learning and enable them to go out and develop other individuals, communities, or societies as learning entities. The current societal development towards becoming a learning society can therefore benefit from the teachings and principles laid down by Lord Buddha within the Sangha community, focusing on lifelong learning and sustainable learning.

Keywords: Sangha; Buddhist Innovation; Sustainable Learning; Lifelong Learning

1. บทนำ

ในโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในปัจจุบัน ความสำคัญของการเรียนรู้มีความจำเป็นและสำคัญมากยิ่งขึ้น แม้ว่าการเรียนรู้จะเป็นธรรมชาติของมนุษย์และสรรพสัตว์ที่จะต้องเรียนรู้เพื่อความอยู่รอด แต่การเรียนรู้ที่เป็นไปในปัจจุบันนั้น มีผลที่จะก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงอย่างมากมายมหาศาล ในทุกภาคส่วนของสังคมมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเปลี่ยนแปลงทางการแข่งขันทางด้านเศรษฐกิจ ผลแห่งความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ ได้ส่งผลกระทบต่อทุกภาคหน่วยงาน ชุมชนและสังคมจำเป็นต้องปรับตัวเพื่อความอยู่รอดกันอย่างเต็มที่ ในประวัติศาสตร์พัฒนาการแห่งสังคมของมนุษย์ที่ผ่านมา การเรียนรู้มีบทบาทสำคัญเป็นอย่างมากในยุคที่สังคมได้ก้าวเข้าสู่ยุคอุตสาหกรรม เพราะสังคมถูกขับเคลื่อนด้วยองค์กรเป็นหลัก การเรียนรู้ในองค์กรในยุคอุตสาหกรรม จึงมีความสำคัญต่อวิธีการดำรงอยู่ของมนุษย์ การปรับตัวขององค์กรในการเรียนรู้อย่างรวดเร็วจึงจะสามารถดำรงอยู่ได้ ซึ่งได้นำไปสู่การพัฒนาเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ ส่วนองค์กรที่ไม่ปรับตัวเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ก็จะเป็นเช่นเดียวกับโดโนเสาร์ที่สูญพันธุ์ไปจากโลกนี้ (บดินทร์ วิจารณ์, 2548) และการเรียนรู้ในยุคปัจจุบัน ได้เปลี่ยนแปลงไปสู่สังคมแห่งการแข่งขันกันด้วยการสร้างนวัตกรรม (innovation) เป็นปัจจัยหลักในการขับเคลื่อนความอยู่ดีกินดีและความสุขของคนในสังคม จนกลายเป็นสังคมหรือระบบเศรษฐกิจที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานขององค์ความรู้ (Knowledge – Based Economy and Society) ความรู้จึงเป็นปัจจัยหลักและเป็นทุนสำคัญในกระแสการแข่งขันของสังคมในปัจจุบัน หน่วยงานและชุมชนต่างๆ จึงให้ความสำคัญกับการสร้างความรู้ เพราะความมั่งคั่งของหน่วยงานและสังคมใดสังคมหนึ่งในปัจจุบันจะเกิดขึ้นได้นั้นต้องขึ้นอยู่กับความสามารถในการสร้างความรู้และการเรียนรู้ของบุคลากรในชุมชนหรือสังคมนั้น รวมทั้งศักยภาพในการนำความรู้มาสร้างนวัตกรรม สำหรับใช้เป็นพลังขับเคลื่อนชุมชนและพัฒนาสังคม ความรู้และนวัตกรรมที่สร้างขึ้นนั้น จะต้องก่อประโยชน์ต่อสังคมส่วนต่างๆ ที่มี

ความแตกต่างหลากหลายอย่างทั่วถึง และขับเคลื่อนทั้งเศรษฐกิจเพื่อการแข่งขัน และเศรษฐกิจพอเพียงอย่างสมดุล การที่จะพัฒนาสังคมไปสู่สังคมและระบบเศรษฐกิจที่ตั้งอยู่บนฐานแห่งความรู้ได้นั้น ย่อมขึ้นอยู่กับการสร้างชุมชนหรือสังคมแห่งการเรียนรู้เป็นสำคัญด้วย

ความสำคัญของการสร้างชุมชนหรือสังคมแห่งการเรียนรู้ เพื่อนำไปสู่ความสำเร็จ จะเห็นได้ชัดเจนในยุคอุตสาหกรรม ที่มีการเน้นพัฒนาองค์กรให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ (Learning Organization) เป็นเครื่องมือหรือวิธีการเพิ่มมูลค่าหรือคุณค่าของกิจการขององค์กร กลุ่มบุคคลหรือเครือข่ายของกลุ่มบุคคลหรือองค์กร ซึ่งไม่ได้มีความหมายเพียงการนำ “ความรู้” มา “จัดการ” เท่านั้น หากแต่ครอบคลุมกิจกรรมอื่นๆ ด้วย เช่น การขุดค้นและรวบรวมความรู้ การคัดเลือกเอาไว้เฉพาะความรู้ที่จำเป็นสำหรับการใช้ประโยชน์ การจัดหมวดหมู่ความรู้ การสื่อสารเพื่อถ่ายทอดความรู้ การจัดกิจกรรมและกระบวนการเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ การสร้างความรู้ใหม่ ตลอดจนการประยุกต์ใช้ความรู้และการเรียนรู้จากการใช้ความรู้ในหน่วยงานและองค์กรเป็นต้น ต่อมาเมื่อมีการปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งที่ 4 เทคโนโลยีที่เป็นระบบการทำงานอัตโนมัติและเชื่อมโยงเทคโนโลยีหลายด้าน ที่เรียกว่าปัญญาประดิษฐ์และหุ่นยนต์ได้เข้ามามีบทบาทในสังคมในทุกมิติ มนุษย์จำเป็นต้องมีการเรียนรู้และทักษะแบบใหม่ในการดำรงชีวิต แนวความคิดเรื่องการเรียนรู้ของมนุษย์ก็ได้รับการย้ำเน้นมากยิ่งขึ้น แม้ว่ากระบวนการในการเรียนรู้ การสร้างความรู้ และการจัดการความรู้จะเป็นแนวคิดที่มีการกล่าวถึงบ่อยในสังคมยุคอุตสาหกรรมที่ผ่านมา ในความเป็นจริงแล้ว แนวคิดดังกล่าวก็ปรากฏมานานแล้ว ดังจะเห็นได้จากกรณีที่พระพุทธเจ้าได้พัฒนาองค์ความรู้เพื่อใช้ในการดำรงชีวิตที่เรียบง่าย โดยการการค้นพบองค์ความรู้ (ตรัสรู้สัจธรรม) แล้วกำหนดแนวทางการเผยแพร่สั่งสอนและจัดการชุมชนพุทธบริษัท จนเกิดเป็นระบบพระพุทธศาสนา คือ สังคมแห่งความรู้ขึ้น (รุ่งเรือง ลี้มชูปฏิภาณ, 2545) หรืออาจจะเรียกง่ายๆ ว่า เป็นชุมชนหรือสังคมแห่งการเรียนรู้นั่นเอง

ด้วยเหตุนี้ ผู้ศึกษาจึงสนใจในการศึกษาถึงแนวคิดและหลักการเกี่ยวกับหลักการเรียนรู้ตามนัยของพระพุทธศาสนา ผ่านแนวคิดเรื่อง “สงฆ์” เป็นแนวคิดหลักในการศึกษา โดยอาศัยกรอบแนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ในยุคปัจจุบันเป็นแนวทาง ทั้งนี้ ผลจากการศึกษาจะเป็นประโยชน์ทั้งต่อการพัฒนาชุมชนหรือสังคมสงฆ์เอง และการนำเอาแนวคิดไปบูรณาการกับการเรียนรู้ในสังคมปัจจุบัน เพื่อสร้างสรรค์การเรียนรู้ที่ยั่งยืนในสังคมปัจจุบันสืบไป

2. วัตถุประสงค์ของการศึกษา

- 1) เพื่อศึกษาถึงแนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้
- 2) เพื่อศึกษาถึงการแนวคิดของ “สงฆ์” ในฐานะชุมชนหรือสังคมแห่งการเรียนรู้ในพระพุทธศาสนา
- 3) เพื่อบูรณาการแนวคิดสงฆ์ในฐานะชุมชนหรือสังคมแห่งการเรียนรู้

3. แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ (Learning)

กล่าวได้ว่า มนุษย์เป็นสัตว์แห่งการเรียนรู้หรือเป็นสัตว์ที่ต้องศึกษาหรือพัฒนาตนเอง จึงจะดำรงอยู่ได้ (พระธรรมปิฎก, 2544) เมื่อมองในแง่นี้ การเรียนรู้ก็เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในประวัติศาสตร์ของมนุษย์และได้รับการพัฒนาตลอดเวลา แม้ว່ายากที่จะระบุต้นกำเนิดการเรียนรู้ของมนุษย์ที่แน่ชัดได้ แต่สามารถติดตามการเรียนรู้ได้จากรากฐานของสังคมมนุษย์แต่ดั้งเดิมได้ การเรียนรู้ ความรู้และทักษะที่จำเป็นในการดำรงชีวิตอยู่รอดมนุษย์ก่อนประวัติศาสตร์ได้เรียนรู้ผ่านการสังเกตและการลองผิดลองถูก มนุษย์ในยุคก่อนอาจสังเกตสัญญาณธรรมชาติ พฤติกรรมของสัตว์ และสิ่งแวดล้อมรอบตัวเพื่อการปรับตัวเพื่อความอยู่รอด ความรู้นี้ถูกส่งต่อจากกระบวนการนี้ไปยังรุ่นต่อไป ซึ่งเป็นฐานของการเรียนรู้แต่เริ่มแรก เมื่อสังคมมนุษย์เจริญพัฒนาขึ้น ระบบการศึกษาแบบเป็นระบบก็เกิดขึ้น เพื่อสอนความรู้และทักษะให้กับรุ่นหลัง ระบบการศึกษาหรือเรียนรู้แบบเดิมในสมัยนั้นมุ่งเน้นไปที่วิชาทั้งภาษา คณิตศาสตร์ ปรัชญา และการฝึกฝนร่างกาย ในยุคสมัยกลาง การเรียนรู้ได้รับอิทธิพลจากสถาบันศาสนา เช่น วัดและมหาวิทยาลัย เป็นศูนย์กลางสำหรับการเรียนรู้ที่สำคัญ ต่อมา เมื่อถึงยุคแห่งการฟื้นฟูในศตวรรษที่ 14 ถึงศตวรรษที่ 17 เป็นยุคที่มนุษย์เกิดความสนใจและเรียนรู้ทางด้านศาสตร์ในสาขาต่างๆ มากยิ่งขึ้น จนกลายเป็นระบบการเรียนรู้ในศาสตร์ต่างๆ

อย่างไรก็ตาม ในช่วงครึ่งหลังของศตวรรษที่ 20 ได้เกิดกระบวนการศึกษาทางด้านจิตวิทยาที่นำไปสู่กระบวนการเรียนรู้ของมนุษย์ในเชิงจิตวิทยา จนกลายเป็นทฤษฎีของนักจิตวิทยา นำไปสู่การวิจัยในสาขาการเรียนรู้ ซึ่งได้ขยายองค์ความรู้ไปยังมิติอื่นๆ เช่น ด้านอารมณ์และด้านสังคมเป็นต้น นอกจากนี้ เมื่อโลกมีพัฒนาเทคโนโลยีก้าวหน้ามากขึ้น ก็ได้สร้างปฏิสัมพันธ์ใหม่ในการเรียนรู้ การเกิดขึ้นของอินเทอร์เน็ตและเทคโนโลยีดิจิทัลได้ทำให้การเรียนรู้เป็นไปได้ง่ายและมีประสิทธิภาพมากขึ้น

ปัจจุบันนี้ ความเจริญก้าวหน้าในศตวรรษใหม่ เริ่มเปลี่ยนแปลงชีวิตของมนุษยชาติและสรรพสิ่ง เริ่มทอแสงเงินแสงทองแห่งความหวัง ที่จะก้าวไปสู่โลกแห่งความสมบูรณ์และยิ่งใหญ่ของมวลมนุษยชนมากกว่ายุคใดๆ ที่ผ่านมา การศึกษาและการเรียนรู้ในฐานะเป็นปัจจัยแห่งการ

พัฒนาและสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้า จึงถูกคาดหวังอย่างสูงในฐานะที่เป็นพื้นฐานอารยธรรมของโลกยุคใหม่ ที่จะทำให้ความหวังของมวลมนุษย์เป็นจริงขึ้นมาได้ภายใต้กระแสความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของโลกยุคโลกาภิวัตน์ ดังนั้น คงไม่มียุคใดที่การศึกษาและการเรียนรู้ จะมีความหมายและความสำคัญต่อการสร้างสรรค์อารยธรรมเท่ากับปัจจุบันนี้

กระแสการปฏิรูปการศึกษาที่มุ่งสู่การพัฒนาการเรียนรู้ใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นในประเทศต่างๆ ทั่วโลกในปัจจุบันนี้ จึงเป็นกระแสที่จะนำความเปลี่ยนแปลงมาสู่การจัดการศึกษาในทุกๆ ระดับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป้าหมายหลักที่จะต้องเน้นผู้เรียนเป็นหลักใหญ่ (Student - Oriented) ทั้งในแง่ความหลากหลายของผู้เรียน สาระ วิธีการ การปฏิบัติและวิธีการให้ข้อมูล รวมถึงความร่วมมือกับชุมชนและสังคม (ไพฑูรย์ สินลารัตน์ 2546) นอกจากจะเป็นผลมาจากกระแสโลกาภิวัตน์ (globalization) ที่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมือง และเทคโนโลยีแล้ว จนอาจกล่าวได้ว่า กระแสความเปลี่ยนแปลงของสังคมในสหัสวรรษใหม่นี้ กำลังก้าวไปสู่การเป็นสังคมแห่งความรู้ (Knowledge Society) (ดรัคเกอร์, 2537) สังคมแห่งปัญญา (Wisdom Society) หรือสังคมแห่งการเรียนรู้ (Learning Society) มากขึ้น เพราะสังคมในปัจจุบันนี้ได้พัฒนามาสู่การเป็นสังคมข้อมูลข่าวสารอย่างเต็มรูปแบบ ความเป็นอยู่ของมวลมนุษย์ในยุคใหม่นี้ จึงขึ้นอยู่กับความรู้และการเรียนรู้เป็นสำคัญ บุคคลใดหรือสังคมใดที่ขาดปัญญา ขาดการเรียนรู้ บุคคลหรือสังคมนั้นย่อมไม่สามารถที่จะดำรงอยู่ได้ในสหัสวรรษใหม่นี้ ความรู้หรือปัญญาก็กลายเป็นปัจจัยบ่งชี้ความสำเร็จทุกด้าน ไม่ว่าจะงาน การเรียนรู้ หรือการใช้ชีวิต ดังนั้น จึงเป็นหน้าที่ของสถาบันการศึกษาที่ไม่เพียงแต่จะสะสมทุน การผลิตรูปแบบใหม่ที่สำคัญที่สุดในยุคนี้ คือ “ทุนปัญญา” (Intellectual Capital) (อมรวิชช นาคทรพรพ 2542-2543 : 45) แต่จะต้องสร้างบุคคลหรือสังคมแห่งปัญญาหรือการเรียนรู้ ขึ้นมาให้ได้ เพราะแรงงานความรู้ (Knowledge Worker) เป็นสิ่งที่จำเป็น การเรียนรู้จึงเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญในปัจจุบัน

4. แนวคิด “สงฆ์” ในฐานะชุมชนแห่งการศึกษาหรือเรียนรู้ (Sangha as Learning Community)

เมื่อพิจารณาในแง่ประวัติความเป็นมาแล้ว จะพบว่า ชุมชนหรือสังคมสงฆ์นั้น เป็นชุมชนจัดตั้งที่มีอายุยืนยาวที่สุดในโลก (พระธรรมปิฎก, 2539) นั่นคือ ชุมชนสงฆ์ที่พระพุทธเจ้าทรงตั้งมา 2,500 กว่าปีนั้น มีประวัติศาสตร์ที่ยาวนาน และมีระบบการจัดตั้งที่ยอดเยี่ยม ในที่นี้ จึงจะศึกษาถึงแนวคิดทั่วไปเกี่ยวกับสงฆ์ที่จะเป็นแบบอย่างและเชื่อมโยงกับการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้สมัยใหม่

เป็นที่ทราบกันว่า สังฆะหรือสงฆ์ถือกำเนิดขึ้นเป็นครั้งแรกเมื่อวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 ก่อนพุทธศักราช 45 ปี ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน แขวงเมืองพาราณสี เมื่อพระพุทธองค์ได้ทรงแสดงปฐมเทศนาชื่อธัมมจักกัปปวัตตนสูตรแก่ปัญจวัคคีย์ หลังจากพระพุทธองค์ได้ทรงแสดงปฐมเทศนาจบลง อัญญาโกณฑัญญะ หนึ่งในปัญจวัคคีย์ได้ดวงตาเห็นธรรม (ธัมมจักกัปปุ) และได้พูลขออุสมบทกับพระพุทธองค์ และได้กลายเป็นภิกษุสงฆ์องค์แรกในพระพุทธศาสนา ซึ่งทำให้พระพุทธศาสนาในฐานะชุมชนมีองค์ประกอบครบถ้วนเป็นพระรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ เหตุการณ์นี้จึงถือได้ว่าเป็นการถือกำเนิดของชุมชนทางพระพุทธศาสนาเป็นครั้งแรก

คำว่า สังฆะ หรือ สงฆ์ในพระพุทธศาสนา จึงหมายถึง ชุมชน บริษัท (assembly) แห่งสาวกของพระพุทธเจ้า ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ประเภท (Phra Dhammapitaka, 2003) คือ

1) อริยสงฆ์ หรือสาวกสงฆ์ (the Noble Sangha or the community of noble disciple) หมายถึง สาวกของพระพุทธเจ้าผู้บรรลุมรรคผลตั้งแต่ระดับต้น จนถึงระดับสูงสุด ซึ่งมี 4 ระดับ คือ พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์

2) สมมติสงฆ์หรือภิกษุสงฆ์ (the Conventional Sangha or the community of Bhikkhus or Monks) ซึ่งแปลตามตัวอักษรว่า สงฆ์โดยสมมติ หมายถึงกุลบุตรผู้เข้ามาบวชเป็นภิกษุ ยังเป็นปุถุชนมีกิเลสเช่นสามัญชนทั่วไป แต่ปฏิบัติเพื่อความสะอาด สว่าง สงบแห่งจิตใจ สมมติสงฆ์นี้กำหนดจำนวน 4 รูปขึ้นไป ซึ่งสามารถประกอบสังฆกรรม ซึ่งเป็นกิจของชุมชนได้ โดยมีพระวินัยเป็นกรอบสำคัญ

ข้อแตกต่างระหว่างสงฆ์ 2 ประเภทนี้ คือ อริยสงฆ์หรือสาวกสงฆ์ มิได้จำกัดเพศว่า เป็นภิกษุหรือคฤหัสถ์ แต่มุ่งหมายเอาบุคคลผู้มีคุณภาพทางจิตใจที่บริสุทธิ์ขึ้นตามลำดับทั้ง 4 ประการดังกล่าว ส่วนสมมติสงฆ์นั้น หมายเอาเฉพาะผู้ที่ถือเพศบรรพชิตและในชุมชนสงฆ์ได้กำหนดว่า ต้องมีจำนวน 4 รูปขึ้นไปเท่านั้น โดยอาจจะเป็นปุถุชนธรรมดาหรือพระอริยบุคคลระดับใดระดับหนึ่งดังกล่าวมาก็ได้

5. วัตถุประสงค์และเป้าหมายของการจัดตั้งชุมชนสงฆ์

ชุมชนหรือสังคมที่มีในโลกนี้ ย่อมมีขึ้นด้วยวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งใน 3 ประการนี้ คือ เพื่อสร้างคุณค่าที่สังคมปรารถนา เพื่อตอบสนองความต้องการของสมาชิกแต่ละคนและกลุ่มต่างๆ ในชุมชนและสังคม และเพื่อความดำรงอยู่และความเจริญของชุมชนนั้นๆ (สมคิด บางโม, 2538) เมื่อพิจารณาจากการจัดตั้งชุมชนสงฆ์ของพระพุทธองค์จะเห็นได้ว่า พระองค์ได้ทรงมีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะให้ประชาชนได้พัฒนาตนเองให้มีความสุข โดยผ่านชุมชนสงฆ์เป็นแบบอย่าง

สำคัญ โดยให้ทุกคนได้เข้าเป็นสมาชิกทั้งแบบอริยสงฆ์เป็นสำคัญ ดังที่พระธรรมปิฎกได้กล่าวไว้ว่า (2544) “สังฆะ คือชุมชนแห่งการศึกษา เพื่อพัฒนาให้เกิดสังคมแห่งการเรียนรู้” กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ พระองค์ทรงต้องการให้โลกนี้เป็นชุมชนหรือสังคมของพระอริยะหรือคนที่พัฒนาตนแล้ว การที่จะให้บุคคลได้เข้าสู่ภาวะแห่งการพัฒนาดังกล่าวได้นั้น จำเป็นต้องมีการจัดตั้งชุมชนที่เป็นรูปธรรมและเป็นแบบอย่างในด้านต่างๆ พระองค์จึงทรงตั้งชุมชนสงฆ์ คือ สมมติสงฆ์ขึ้นมา ซึ่งมีหน้าที่และภารกิจหลักคือ การฝึกฝนอบรมบุคคลให้ได้รับการพัฒนาตนเองแล้วออกไปสั่งสอนธรรมหรือพัฒนาประชาชนกลุ่มอื่นๆ ทุกหมู่เหล่าทุกระดับ ทุกเพศ และทุกเชื้อชาติให้ได้พัฒนาตนเองจนกลายเป็นพระอริยะหรืออริยสงฆ์ ภิกษุสงฆ์ที่ทรงตั้งขึ้นมา เมื่อมองในแง่ของการจัดองค์กรสมัยใหม่ จึงเป็นการจัดตั้งองค์กรที่เป็นรูปนัย (formal organization) ตามความหมายในทางสังคมวิทยา ที่มีการกำหนดภารกิจที่ชัดเจน คือ ความพยายามในการนำประชาชนให้เข้าถึงประโยชน์หรือเป้าหมายของพระพุทธศาสนาในระดับต่างๆ ตั้งแต่ประโยชน์ที่จะพึงได้รับในเบื้องต้นหรือในปัจจุบัน จนถึงประโยชน์ที่จะพึงได้รับในภายหน้า และประโยชน์สูงสุดคือ พระนิพพาน

วัตถุประสงค์และเป้าหมาย (goal) ของชุมชนสงฆ์ในเบื้องต้น จะเห็นได้จากคราวที่พระพุทธองค์ทรงส่งสาวกออกประกาศพระศาสนาครั้งแรกให้จาริกไป เพื่อประโยชน์และความสุขของชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ทั้งหลาย

การส่งพระสาวกออกไปประกาศพระพุทธศาสนา นี้ ถือได้ว่า เป็นการมอบหน้าที่และความรับผิดชอบ (responsibility) ในการทำงานให้แก่สมาชิกในชุมชนเป็นครั้งแรก และยังสามารถวางแผนและแนวทางในการดำเนินการไว้อีก คือ “อย่าไปทางเดียวสองคน และจงแสดงธรรมอันงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง และงามในที่สุด” ส่วนพระพุทธองค์ได้ทรงเสด็จจาริกไปยังอรุเวลาเสนาณิคม แคว้นมคธ ซึ่งเป็นที่ตั้งของเจ้าสำนักที่มีชื่อเสียง จนกระทั่งวันเพ็ญเดือน 3 พระองค์ได้ทรงประชุมพระอรหันตสาวกจำนวนทั้งหมด 1,250 องค์ ซึ่งล้วนแต่เป็นผู้ที่พระพุทธองค์ทรงให้การอุปสมบท เรียกการประชุมครั้งนี้ว่า จาตุรงคสันนิบาต คือ การประชุมประกอบด้วยองค์ 4 และในการประชุมครั้งนี้ พระพุทธองค์ได้ทรงประทานโอวาทปาฏิโมกข์หรือหลักคำสอนสำคัญ ซึ่งสรุปได้เป็น 4 ประเด็น คือ

- 1) เป้าหมายหรืออุดมการณ์สูงสุดของพระพุทธศาสนา คือ พระนิพพาน
- 2) หลักการสำคัญของพระพุทธศาสนา คือ การไม่ทำความชั่วทั้งปวง การบำเพ็ญแต่ความดี และการชำระจิตใจให้ผ่องใส

3) คุณสมบัติของผู้เผยแพร่พระพุทธศาสนาคือต้องไม่ว่ากล่าวร้าย ไม่ทำร้ายคนอื่น เคารงในระเบียบวินัย ไม่เห็นแก่กิน ขอบสงัดวิเวก หมั่นฝึกอบรมจิตใจ

4) วิธีการเผยแพร่ ต้องใช้ความอดทน (ขันติ) ไม่ทำร้าย ไม่เบียดเบียนคนอื่น

การประชุมครั้งนี้ ถือได้ว่า เป็นการกำหนดอุดมการณ์หรือปรัชญาและวิสัยทัศน์ของชุมชนให้ชัดเจน นั่นคือ พระนิพพาน เพื่อให้สมาชิกในชุมชนสงฆ์ได้ถือเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดร่วมกันในการที่จะกระทำการเพื่อเผยแพร่ โดยมีหลักการสำคัญ คือ การไม่ทำความชั่ว การทำความดีและการชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ พร้อมกับได้วางกรอบในการปฏิบัติให้เหมือนกัน ทั้งนี้ เพราะสงฆ์มีความหลากหลายและมีพื้นฐานทางสังคมที่แตกต่างกัน จึงเป็นการสมควรที่ชุมชนจะได้มีแนวทางในปฏิบัติร่วมกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และดำเนินการในแนวทางเดียวกัน

ส่วนรูปแบบในการดำเนินชีวิตของสมาชิกในชุมชนสงฆ์นั้น ได้ทรงวางไว้กว้างๆ คือ การถือพรหมจรรย์ เพื่อให้เข้าถึงเป้าหมายคือ พระนิพพาน ซึ่งรูปแบบนี้เป็นที่รู้จักกันแพร่หลายในสังคมอินเดียในสมัยนั้น เพราะพวกพราหมณ์ก็ถือกันอยู่ก่อนแล้ว แต่มีเป้าหมายอยู่ที่การเข้าถึงพระพรหม พระพุทธองค์ได้ทรงนำมาแต่เพียงรูปแบบ โดยทรงเปลี่ยนเนื้อหาสาระใหม่ที่เป็นของพระองค์เข้าไป

มีข้อที่น่าสังเกตว่า ในชุมชนสงฆ์ในระยะเริ่มแรกนั้น ระเบียบของสมาชิกจะเป็นไปในลักษณะหลวมๆ ไม่มีกฎเกณฑ์อะไรมากมายนัก นั่นคือ มีเพียงการให้ถือนิสัย 4 และอภยนิยกิจ 4 เท่านั้น เพราะผู้ที่เข้ามาเป็นสมาชิกในระยะแรกๆ นี้มีความมุ่งมั่นอย่างเต็มเปี่ยมอยู่แล้ว ระเบียบต่างๆ ที่วางไว้นี้ จึงเป็นการวางกรอบอย่างกว้างๆ เท่านั้น ดังนั้น ระเบียบวินัยของชุมชนสงฆ์ในระยะแรกจึงยังไม่มี ความจำเป็น ต่อเมื่อมีผู้มีความต้องการจะเข้ามาสู่ชุมชนสงฆ์มากขึ้น จึงมีความจำเป็นในการออกระเบียบและพระพุทธองค์ก็ทรงได้มอบหมายอำนาจให้บุคคลอื่นๆ ได้ดำเนินการกันเอง โดยจะเห็นได้จากการถ่ายโอนอำนาจในการรับบุคคลเข้าสู่ชุมชน โดยวิธีการบวชแบบติสรณคณนุปสัมปทาและวิธีการแบบญัตติจตุตถกรรมวาจา และมีการออกกฎเกณฑ์ที่ชัดเจน อันเรียกได้ว่าเป็นพระวินัย และต่อมาเป็นที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้นว่า มีผู้ประสงค์เข้ามาสู่ชุมชนสงฆ์มากยิ่งขึ้น โดยที่บางคนก็มีจิตใจที่ยังไม่พร้อมที่จะเข้ามา และบางครั้งก็มีผลประโยชน์เข้ามาเกี่ยวข้อง พระพุทธองค์จึงทรงวางกรอบคือบัญญัติสิกขาบทตามความผิดที่เกิดขึ้นต่างกรรมต่างวาระ ดังมีบันทึกไว้ในพระวินัยปิฎกเป็นหลักฐานสำคัญ โดยการบัญญัติพระวินัย พระพุทธองค์ได้ทรงวางวัตถุประสงค์ในการบัญญัติพระวินัยทุกครั้ง เมื่อกล่าวเทียบกับลักษณะการจัดตั้งองค์กรในปัจจุบันนี้ ก็เป็นการจัดวางจรรยาบรรณในองค์กรนั่นเอง

การบัญญัติพระวินัย จึงเป็นการจัดสภาพให้เอื้อโอกาสและเกื้อหนุนให้สมาชิกในชุมชนทุกคนสามารถพัฒนาไปสู่ความมีชีวิตที่ดีงาม และเกิดประโยชน์สุขที่สูงขึ้นไป รวมทั้งประโยชน์ที่จะเกิดแก่ส่วนรวม คือ พระสงฆ์ทั้งหมดและประชาชนทั้งปวง กล่าวโดยสรุปได้ว่า พระวินัยที่พระพุทธองค์ได้ทรงวางไว้นั้น มีคุณค่าในทางสังคมเป็นอย่างมาก กล่าวคือ เป็นอายุของพระพุทธศาสนาที่จะช่วยให้พระพุทธศาสนาสามารถสืบต่อไปได้ เป็นด้ายร้อยเรียงลักษณะนิสัยและพฤติกรรมของคนไว้ในกรอบเดียวกัน เป็นการสร้างสรรค์ชุมชนและสังคมสงฆ์ เป็นหลักประกันให้บุคคลได้รับผลแห่งการประพฤติปฏิบัติชอบ เป็นการสร้างสรรค์สังคมให้เป็นสังคมแห่งความดีงาม และชุมชนสงฆ์นี้ยังเป็นการพบปะหรือการอยู่ร่วมกัน เป็นสังคมอุดมคติทางธรรม การส่งเสริมภราดรภาพของผู้ปฏิบัติตามมรรควิธีเดียวกัน เพื่อบรรลุเป้าหมายเดียวกัน (สังฆรักษิตะ, 2560)

นอกจากนี้แล้ว ยังมีการกำหนดให้สมาชิกในองค์กรสงฆ์ได้มีความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงานในชุมชนสงฆ์ โดยปฏิบัติต่อกันและกันด้วยหลักสาราณียธรรม (conditions leading to mutual recollection) 10 ประการ อันเป็นหลักธรรมที่จะก่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันและกัน และก่อให้เกิดความสามัคคี

หลักสาราณียธรรม 6 ประการนี้ จึงเป็นหลักจริยธรรมในชุมชนสงฆ์ ที่จะกระทำให้เป็นที่รัก ให้เป็นที่เคารพเป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความพร้อมเพรียงกัน เพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของสมาชิกในชุมชน อันจะนำไปสู่ความร่วมมือในองค์กรชุมชน นอกจากนี้แล้ว ยังมีหลักธรรมที่จะช่วยให้องค์กรดำเนินไปด้วยดี โดยกำหนดให้สมาชิกได้ร่วมมือกันในด้านต่างๆ ซึ่งหลักธรรมนี้จะเป็เครื่องมือสำคัญที่จะนำองค์กรไปสู่ความเจริญโดยฝ่ายเดียว เรียกว่าหลักอภินิหารธรรม 7 ประการ สาระสำคัญของอภินิหารธรรมทั้ง 7 ประการนี้ อยู่ที่สมาชิกในชุมชนจะได้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งจะทำให้เกิดศักยภาพทางสติปัญญา อันจะนำไปสู่การตัดสินใจและดำเนินงานร่วมกัน และนำไปสู่ความเจริญงอกงามไพบูลย์ของชุมชนในที่สุด หรืออาจกล่าวได้ว่า หัวใจสำคัญของชุมชนสงฆ์นั้นก็คือ ความมีกัลยาณมิตรนั่นเอง (สังฆรักษิตะ, 2560) ดังนั้น ถ้าหากสมาชิกในชุมชนได้ปฏิบัติตามหลักดังกล่าวนี้ “ก็พึงหวังความเจริญได้แน่นอน ไม่พึงหวังความเสื่อมเลยเพียงนั้น”

ชุมชนสงฆ์จึงมีสาระสำคัญ คือ มีพระวินัยเป็นรากฐานสำคัญ เป็นเครื่องมือควบคุมสงฆ์หรือชุมชนให้คงรูปอยู่ได้ด้วยความสัมพันธ์สามัคคี เป็นพลังหนึ่งเดียว (กัลยาณมิตร) อันเป็นเนื้อหาของชุมชนสงฆ์ เพราะพระสงฆ์ประกอบด้วยบุคคลที่เป็นกัลยาณมิตร สงฆ์จึงเป็นแหล่ง

กัลยาณมิตรที่คนในสังคมจะต้องเข้าพบหาแล้วได้รับประโยชน์ เป็นตัวช่วยมนุษย์ให้เข้าถึงสาระคือ ธรรมะ และมาร่วมกันเป็นสมาชิกของสังคมต่อไปด้วย

จะเห็นได้ว่า พระพุทธศาสนาถือการพัฒนาบุคคลให้มีคุณธรรมนั้น เป็นเนื้อในหรือเนื้อแท้ของชุมชน และเป็นระดับเบื้องต้นที่สุดที่จะต้องพัฒนา ปัจจัยแห่งความก้าวหน้าและความสำเร็จของชุมชนจึงขึ้นอยู่กับคุณภาพและศักยภาพของบุคคลในชุมชนเป็นสำคัญ ในปัจจุบัน ที่ชุมชนหรือสังคม เน้นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และเน้นการพัฒนาบุคลากรจึงเป็นแนวคิดที่มีความสอดคล้องกันกับชุมชนสงฆ์ เมื่อในระดับบุคคลได้รับการพัฒนาแล้ว ก็จะช่วยให้ชุมชนหรือสังคมนั้นก้าวไปสู่ความมั่นคงและส่งผลถึงความอยู่ดีมีสุขของสังคมโดยส่วนรวมด้วย ชุมชนจึงมีบทบาทสำคัญทั้งต่อการพัฒนาบุคคลและสังคมดังกล่าวมา และแนวคิดนี้สอดคล้องกับการสร้างและส่งเสริมสังคมการเรียนรู้สมัยใหม่ที่เริ่มหันมาเน้นการพัฒนาบุคลากรจากด้านในที่สุด ออกมาสู่ด้านนอก คือ เริ่มจากจิตใจ วิธีการคิดของบุคคล ออกมาสู่การปฏิบัติและบุคลิกภาพ แล้วจึงก้าวออกมาสู่การพัฒนาในระดับชุมชนและระดับสังคมต่อไป

6. สงฆ์ในฐานะชุมชนแห่งการเรียนรู้

การจัดตั้งชุมชนสงฆ์ขึ้นมา เพื่อเป็นสังคมหรือชุมชนแห่งการพัฒนาบุคคล และเป็นสังคมตัวอย่างดังกล่าวมานั้น โดยการเปิดรับบุคคลจากทุกชนชั้นวรรณะเข้ามาเป็นสมาชิก ถือได้ว่าเป็นการเปิดโอกาสให้ทุกคนได้เข้ามารับการฝึกฝนและพัฒนาตนเอง โดยการเรียนรู้และพัฒนาตนเองทั้งในทางด้านพฤติกรรม (ศีล) จิตใจ (สมาธิ) และความรู้ความเข้าใจ (ปัญญา) โดยอาศัยหลักธรรมหรือกระบวนการในการเรียนรู้ที่เรียกว่า ไตรสิกขา โดยนัยนี้ จึงถือได้ว่า สงฆ์เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Learning Community) หรือเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ (Learning Community) อย่างแท้จริง

นอกจากตัวหลักธรรมที่เป็นหลักในการพัฒนาบุคคลให้เกิดการเรียนรู้แล้ว ยังมีวิธีการอื่นๆ ที่เป็นตัวส่งเสริมการเรียนรู้หรือเป็นสื่อ การสื่อสาร (communication) ในชุมชน ซึ่งนอกจากจะเป็นการสื่อสารแล้ว ยังเป็นการพัฒนาบุคคลให้เกิดการเรียนรู้ และเป็นหลักจริยธรรมสำคัญในการให้บุคคลได้อยู่ร่วมกันด้วยดีอีกด้วย (ประเวศ วะสี, 2540) นั่นคือ การสื่อสารในรูปแบบต่างๆ เช่น การประกอบพิธีสำคัญต่างๆ และการสื่อสารเพื่อก่อให้เกิดการเรียนรู้ เช่น การออกรับบิณฑบาตของพระภิกษุสงฆ์ ซึ่งในพุทธประวัติจะพบว่า การออกรับบิณฑบาตของพระพุทธองค์และพระสาวกนั้น ก่อให้เกิดการเรียนรู้แก่สมาชิกภายนอกชุมชนสงฆ์เป็นอย่างมาก นอกจากนี้ ยังมีวิธีการเทศน์ การออกสั่งสอนประชาชนตามท้องถิ่นต่างๆ การร่วมกันประชุมใน

วันอุโบสถเป็นต้น สิ่งต่างๆ เหล่านี้ ได้กลายเป็นวัฒนธรรมแห่งการเรียนรู้ร่วมกันของบุคลากรในชุมชนสงฆ์ และร่วมกับบุคคลภายนอก

สิ่งที่เห็นได้ชัดเจนที่สุดในฐานะที่สงฆ์เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ ก็คือ บทบาทของพระพุทธรเจ้า ซึ่งถือว่าเป็นผู้นำองค์กรที่ไม่เพียงแต่จะเป็นผู้นำชุมชนไปสู่ทิศทางที่ต้องการ หากแต่ยังมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาสังคมอีกด้วย ผู้นำในชุมชนจึงมีความสำคัญในฐานะเป็นบุคคลที่จะมาประสานช่วยให้คนทั้งหลายได้มาอยู่ร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็นการอยู่ร่วมกันหรือร่วมกันทำกิจกรรมใดๆ ก็ตาม ไปสู่จุดหมายโดยสวัสดิภาพ ผู้นำในชุมชนหรือสังคมจึงมีคุณสมบัติพิเศษแตกต่างไปจากบุคคลอื่น ๆ ในหลายๆ ด้าน พระพุทธรองค์ในฐานะผู้นำและผู้บริหารชุมชนสงฆ์ ทรงเปรียบพร้อมด้วยคุณสมบัติความเป็นผู้นำทั้งภายในและภายนอก

บทบาทของพระพุทธรองค์ในแง่ของการจัดการชุมชนสงฆ์ นอกจากพระองค์จะทรงเป็นแบบอย่างของสมาชิกในชุมชนแล้ว บทบาทในการบริหารและจัดการที่แท้จริงของพระองค์ก็คือ ทรงช่วยให้มิติต่างๆ มาเชื่อมโยงกันได้อย่างสมดุล โดยทรงเป็นผู้ประสานคนกับงาน คนกับคน คนกับธรรมชาติ โดยทรงนำความจริงออกมาจัดตั้ง วางระบบแบบแผน กำหนดโครงสร้าง กระบวนวิธีการวางกฎกติกาเกี่ยวกับงาน และคนที่จะให้ปฏิบัติการของมวลมนุษย์ให้เป็นเหตุเป็นผลในธรรมชาติ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ พระองค์ทรงเป็นผู้ประสานเชื่อมโยงสาระ คือ ความเป็นจริงในธรรมชาติกับรูปแบบกระบวนการปฏิบัติของมนุษย์ หรือทรงเป็นนักบริหารกฏมนุษย์ให้ออกมาเป็นผลตามกฏของธรรมชาตินั่นเอง ชุมชนสงฆ์จึงมีความสำคัญเป็นอย่างมาก เพราะถ้าไม่มีชุมชนสงฆ์แล้ว พระพุทธศาสนาก็จะไม่มีกระดูกสันหลัง (สังฆราชชิตะ, 2560) การจัดตั้งชุมชนสงฆ์จึงเป็นการจัดวางระบบที่เป็นแบบอย่างการเรียนรู้ของมนุษย์ให้สอดคล้องและประสานเข้ากับกฏธรรมชาติ ก่อให้เกิดดุลยภาพระหว่างมนุษย์ ธรรมชาติ และสังคม ซึ่งจะนำไปสู่การเรียนรู้ที่ยั่งยืน

7. การบูรณาการแนวคิดเรื่องสงฆ์กับการเรียนรู้

ในปัจจุบัน ที่การเรียนรู้มีบทบาทในสังคมสำคัญเป็นอย่างยิ่ง จนเป็นสังคมที่มีลักษณะที่เรียกได้ว่า สังคมข้อมูลข่าวสาร (Information Society) เป็นสังคมที่มีลักษณะเป็นทะเลแห่งข้อมูลข่าวสารต่างๆ อย่างมากมาย นอกจากจะเป็นข้อมูลข่าวสารต่างๆ แล้ว ยังเต็มไปด้วยข้อมูลข่าวสารที่สร้างความสับสน พร่ามัว ไม่ชัดเจน จนบุคคลในสังคมไม่สามารถที่จะจำแนกและเลือกสรรได้ว่าส่วนใดเป็นข้อมูลที่ดีงามถูกต้อง ในทุกภาคส่วนของสังคมในปัจจุบัน จึงได้สร้างสื่อนำเสนอความรู้และย้ำเน้นถึงการเรียนรู้ในมิติต่างๆ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้เพื่อนำไปสู่ความ

เปลี่ยนแปลง แต่ผลจากการเปลี่ยนแปลงของสังคมในปัจจุบันจะพบว่า เป็นสังคมที่เต็มไปด้วยปัญหาต่างๆ อย่างมากมาย ทั้งปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง สิ่งแวดล้อม และชีวิตจิตใจของมนุษย์เอง แนวความคิดเรื่องสงฆ์ที่ได้กล่าวมาในเบื้องต้นน่าจะเป็นแบบอย่างและแนวทางสำคัญที่สามารถนำมาบูรณาการกับการเรียนรู้ในสังคมปัจจุบันนี้ได้ ทั้งในเรื่องการพัฒนาบุคคล การพัฒนาชุมชนและสังคม

หลักการต่างๆ ในพระพุทธศาสนาจึงสามารถนำมาบูรณาการเข้ากับการพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้ได้ เพราะหลักการในพระพุทธศาสนามีพื้นฐานอยู่ที่การพัฒนาบุคคลทั้งในระดับจิตใจ ในระดับชุมชนและสังคม การบูรณาการแนวคิดเรื่องสงฆ์ในฐานะชุมชนแห่งการเรียนรู้ จึงมีหลักการสำคัญดังนี้

1) การบูรณาการชุมชนแห่งการเรียนรู้ นั้น ต้องบูรณาการในระดับบุคคลก่อนเป็นสำคัญ โดยต้องมุ่งเน้นให้พัฒนาในมิติทางด้านจิตใจ ซึ่งเป็นแก่นสำคัญของมนุษย์ เมื่อพัฒนาในระดับจิตใจแล้ว จึงเชื่อมโยงออกมาในระดับพฤติกรรม คือ ความสัมพันธ์ของบุคคลกับชุมชนหรือบุคคลอื่นๆ ในสังคม ตามหลักพระรัตนตรัย คือ จากมนุษย์ ผู้ธรรมชาติ และสังคม

2) ชุมชนแห่งการเรียนรู้ นั้น คือ ชุมชนที่ประกอบด้วยบุคคลแห่งการเรียนรู้ (Learning Person) คือ พระเสขะ ต้องศึกษาและเรียนรู้ในทุกมิติ ซึ่งจะต้องพัฒนาจนบรรลุเป้าหมายสูงสุดคือพระนิพพาน แล้วจึงจะพัฒนาในการที่จะออกไปสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ใหม่

3) ชุมชนแห่งการเรียนรู้ มองจากมิติของชุมชนสงฆ์แล้ว จะต้องพัฒนาไปสู่การเชื่อมโยงและประสานกับทุกมิติในสังคม และสอดคล้องกับกฎธรรมชาติเป็นสำคัญ

8. บทสรุป

ความเปลี่ยนแปลงในสังคมปัจจุบัน ที่เป็นสังคมเต็มไปด้วยสื่อและแหล่งเรียนรู้ต่างๆ ทำให้เกิดการ ศึกษาเรียนรู้และพัฒนาในมิติต่างๆ อย่างมากมาย แต่ในขณะเดียวกันก็ก่อให้เกิดปัญหาตามมามากมายเช่นเดียวกัน ทั้งปัญหาในส่วนของบุคคลทั้งในระดับจิตใจและวิถีชีวิต ปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคม ปัญหาสิ่งแวดล้อม แสดงให้เห็นว่าชุมชนหรือสังคม รวมทั้งระบบต่างๆ ที่มนุษย์ได้จัดตั้งขึ้นมา ไม่ว่าจะเป็นระบบวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเป็นต้น แทนที่จะเป็นการส่งเสริมและพัฒนามนุษย์ไปสู่การฝึกฝนมนุษย์ไปสู่ความดีงามทั้งในระดับจิตใจ วิถีชีวิต และสังคม กลับเป็นปัจจัยส่งเสริมให้เกิดปัญหาในการพัฒนาชีวิตมนุษย์และธรรมชาติแวดล้อมต่างๆ อย่างที่ไม่เคยเป็นมาก่อน การเรียนรู้แนวคิดและบทบาทของชุมชนสงฆ์ดังที่ได้กล่าวมา ควรจะเป็นแบบอย่างและเป็นกุญแจสำคัญในการพัฒนาสังคมไปสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ ซึ่งจะต้องเริ่ม

ต้นด้วยการสร้างสร้างบุคคลให้เกิดการเรียนรู้ กลายเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ ทำหน้าที่ในฝึกฝนตนเองทั้งในด้านพฤติกรรม (ศีล) จิตใจ (สมาธิ) และปัญญา ประสานบุคคลเข้ากับสังคมและธรรมชาติ คุณลักษณะดังกล่าวนี้ที่พบเห็นได้ในชุมชนสงฆ์ จึงสามารถประยุกต์แนวความคิดเรื่องสงฆ์ในพระพุทธศาสนามาใช้พัฒนาการเป็นแบบอย่างของชุมชนแห่งการเรียนรู้ได้ เพราะสงฆ์นั้นจุดมุ่งหมายสำคัญก็คือ การเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ โดยพระพุทธองค์ทรงตั้งขึ้นมาเป็นแบบอย่างของสังคมแห่งการเรียนรู้ที่มีวิถีชีวิตเฉพาะ (วินัย) ที่จะนำไปสู่การพัฒนาการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้และสังคมแห่งการเรียนรู้ โดยหัวใจสำคัญของการเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ก็คือ การพัฒนาบุคคลให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ มีความใฝ่ในการเรียนรู้และพัฒนาตนเองก่อน แล้วจึงขยายขอบเขต เพื่อก้าวไปสู่การพัฒนาสังคมให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ต่อไป แนวคิดเรื่องสงฆ์ที่พระพุทธเจ้าทรงจัดตั้งขึ้นมา จึงถือได้ว่าเป็นนวัตกรรมที่สามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาสังคมในปัจจุบันให้ยั่งยืนสืบไป

เอกสารอ้างอิง

- บดินทร์ วิจารณ์. (2548). *การพัฒนาองค์การแห่งการเรียนรู้*. แปลจาก Building the Learning Organization by Michael J. Marquardt. กรุงเทพฯ : เอ็กสเปอร์เน็ท.
- ประเวศ วะสี. (2540). *การพัฒนาพลังสร้างสรรค์องค์กร*. พิมพ์ครั้งที่ 4, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน. พระธรรมปิฎก. (2539). “สัมโมทนียกถาและการกล่าวปิดการสัมมนาการศึกษาเพื่อสันติภาพ”, *สารประชาสัมพันธ์สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ*. ฉบับพิเศษ (ธันวาคม).
- พระธรรมปิฎก. (2540). *แง่คิดข้อสังเกตเกี่ยวกับการปฏิรูปการศึกษา*. กรุงเทพฯ : กระทรวงศึกษาธิการ. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- รุ่งเรือง ลิ้มชูปัญญานันท์. (2545). “การพัฒนาองค์ความรู้ : การพัฒนาการบริหารจัดการองค์ความรู้”. *Chulalongkorn Review*. 15(57), 44-55.
- วีระวัฒน์ ปันนิตามัย. (2540). “การสร้างองค์การแห่งการเรียนรู้ : ที่มาและที่ไป”. *สู่บ้านใหม่*. ศิรินา ภูอนันตานนท์. (บรรณาธิการ). กรุงเทพฯ : สำนักงานสถาบันพัฒนาข้าราชการพลเรือน.
- วีระวัฒน์ ปันนิตามัย. (2544). *การพัฒนาองค์การแห่งการเรียนรู้*. พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพฯ : เอ็กสเปอร์เน็ท.

สมคิด บางโม. (2538). *องค์การและการจัดการ*. พิมพ์ครั้งที่ 3, กรุงเทพฯ : บริษัท วิทย์พัฒน์ จำกัด.

สังฆรักษ์ชิตะ. (2560). *อะไรคือสังฆะ*. กรุงเทพฯ: เรือนแก้วการพิมพ์.

Senge, Peter M. (2006) *The Fifth Discipline : the Art & Practice of the Learning Organization*. U.S.A. : Double Day.

Phra Dhammapitaka. (2003). *Freedom : Individual and Social*. 2 nd ed., Bangkok : Buddhadhamma Foundation.